

tasavvur

tekirdag ilahiyat dergisi | tekirdag theology journal

e-ISSN: 2619-9130

tasavvur, Haziran/June 2019, c. 5, s.1: 93-115

Kur'an'da Zebur: Tefsir Kaynaklari Ekseninde Bir İnceleme

Zabur in the Quran: A Study on Tafsir Literature

Berivan İNECİK

Yl. Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Master Student, İstanbul University,

Institute of Social Science

İstanbul / TURKEY

iliya_610@hotmail.com

ORCID ID: orcid.org/0000-0001-7831-2950

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 28 Mart / March 2019

Kabul Tarihi / Date Accepted: 09 Mayıs / May 2019

Yayın Tarihi / Date Published: 30 Haziran / June 2019

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Haziran / June

Atıf / Citation: İncelik, Berivan. "Kur'an'da Zebur: Tefsir Kaynaklari Ekseninde Bir İnceleme". *Tasavvur: Tekirdağ İlahiyat Dergisi* 5/1 (Haziran 2019): 93-115.

İntihal: Bu makale, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.

web: <http://dergipark.gov.tr/tasavvur> | [mailto: ilahiyatdergi@nku.edu.tr](mailto:ilahiyatdergi@nku.edu.tr)

Copyright © Published by Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi,
İlahiyat Fakültesi / Tekirdag Namık Kemal University, Faculty of
Theology, Tekirdag, 59100 Turkey.

Bütün hakları saklıdır. / All right reserved.

CC BY-NC-ND 4.0

Öz*

Mukatil'den, İbn Kesîr'e kadar gelen müfessirlerin Zebûr'un Hz. Dâvûd'a indirilmiş kutsal bir kitap olduğunu söylemekle yetindikleri görülmektedir. Klasik dönemde Bikaî gibi bir kısım müfessirler ise Kitâb-ı Mukaddes'teki Mezmûrlar kitabına referanslarda bulunmakta, bu yaklaşım çağdaş dönem müfessirlerinde daha bariz görülmektedir. On dört asırlık bir süreç takip edildiğinde müfessirlerin konuya yaklaşımlarının ve okuma biçimlerinin değiştiği zamana, coğrafyaya ve kültüre göre farklılık arz ettiği söylenebilir. Bu makalede Zebûr'un mahiyeti İsrâ Sûresi 17/55, Nisâ Sûresi 4/163. ve Enbiyâ Sûresi 21/105. âyetler çerçevesinde ele alınmaktadır. Kur'an'ın "Zebûr " olarak adlandırdığı kitabın tefsir kaynaklarındaki ele alınış şekli ve mahiyetiyle ilgili tartışmalara yer verilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Dâvûd, Zebûr, Mezmûrlar, Ehl-i Kitap, Kur'an.

Abstract

It has been seen that all commentators from Muqatil to modern times said that the Psalms is a holy book sent to the prophet Dâvûd. It is known that one of the next term commentators Biqai considered the holy book and has made long quotes and has shown the book of Psalms as a reference. Some of the later commentators said that the Zebûr mentioned in Quran is Psalms that Jews and Christians have, as Biqai did. When it follows to process that last fourteen centuries, approach of commentaries and their reading format was changed and distinctness according to time, geography and culture. In this article, essence of Zabur in the Quran that takes part in Surah al-İsrâ 17/ 55, Surah an-Nisâ 4/163 and Surah Anbiya 21/ 105. One of our questions is if it is possible to argue that "Zabur" in the Quran is psalms in Tafsir literature.

Keywords: Dawud, Zabur, Psalms, People of the Book, Quran.

* Bu makale, 25. 12. 2018 tarihinde sunduğumuz "Kur'an'da Zebûr: Tefsir Kaynakları Ekseninde Bir İnceleme" başlıklı yüksek lisans tezi esas alınarak hazırlanmıştır./This article is extracted from my master thesis entitled "Zabur In The Quran: A Study On Tafsir Literature" (Master thesis İstanbul University, İstanbul/Turkey, 2018)

Giriş

Bu çalışmada Kur'an'da Hz. Dâvûd'a indirildiği belirtilen Zebûr'un elimizdeki mevcut Zebûr ile ilgisi müfessirlerin yaklaşımları üzerinden incelenecektir. Amacımız müfessirlerin bakış açısını kronolojik olarak yakalamak, tarihsel süreç içerisinde müfessirlerin diğer bir kutsal kitap olan Zebûr hakkındaki düşüncelerini tahlil ederek ilk dönem müfessirleri ile günümüz müfessirleri arasındaki farkı ve yaklaşım biçimini göstermek suretiyle on dört asırlık bir süreci takip etmektir. Böylelikle araştırmamızda Zebûr meselesini tefsir kaynakları çerçevesinde ana hatlarıyla ele almak, İslam ve Kur'an araştırmalarında diğer kutsal metinlerle yapılan mukayeseli çalışmalara katkıda bulunmak hedeflenmektedir. Hz. Dâvûd'a indirilmiş olan Zebûr'un mahiyetinin anlaşılabilmesi için ilk tefsir kaynaklarından başlayarak günümüze kadar ulaşılabilen eserlerden bir inceleme yapılacaktır. Bu bağlamda müfessirlerin bakış açısını kronolojik olarak yakalamak tarihsel süreç içerisinde Zebûr hakkındaki düşüncelerini tahlil etmek, ilk dönem ile çağdaş dönem arasındaki farkı ve yaklaşım biçimini göstermek önem arz etmektedir. İlk olarak İsrâ Sûresi 17/ 55. âyetini ve Nisâ Sûresi 4/163. âyetini "Dâvûd'a da Zebûr'u verdik" ifadesi bağlamında müfessirlerin konuya yaklaşımları, Mezmûrlar'a yaptıkları atıfları ve Zebûr ile Mezmûrlar kitabı arasında nasıl bir ilişki kurdukları gösterilmeye çalışacaktır. Daha sonra Enbiyâ Sûresi 21/105. âyetin tefsirlerdeki yorumları ele alınacak müfessirlerin "Yeryüzüne iyi kullarım vâris olacaktır" ifadesinin tefsirinde Mezmûrlar kitabına yaptıkları atıflar ve bu sözün Mezmûrlar kitabında bulunan benzer bir ifadesi irdelenecektir.

1. Hz. Dâvûd'a Zebûr'un Verilmesi Hakkında Müfessirlerin Yorumları

1.1. İsrâ Sûresi 55. Âyet

وَرَبُّكَ أَعْلَمُ بِمَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَقَدْ فَضَّلْنَا بَعْضَ النَّبِيِّينَ عَلَى بَعْضٍ وَآتَيْنَا دَاوُدَ زَبُورًا

"Rabbin, göklerde ve yerde olan herkesi en iyi bilendir. Gerçekten biz, peygamberlerin kimini kiminden üstün kıldık; Dâvûd'a da Zebûr'u verdik. (el-İsrâ 17/55).

İlk dönem müfessirlerinden Mukatil b. Süleymân (ö. 150/767) bu âyetin tefsirinde Zebûr'un mahiyeti hakkında kısaca şu bilgiyi vermektedir: "Zebûr yüz elli sûredir. Onda helâl, haram, ahkâm ve hadlere dair bir şey yoktur.

Zebûr 'da yüce Allah'a yapılan dua, övgü ve yüceltme ifadeleri yer alır."¹ Mukatil'in kaynak belirtmeksizin Zebûr'un mahiyetine dair naklettiği rivayet önem arz etmektedir. Kendisinden sonra gelen müfessirlerin de bu rivayeti dikkate aldığı görülmektedir.

İmam Mâtürîdî (ö. 333/944) ise risâlet vurgusu yapar. Mâtürîdî'ye göre Allah, onların maslahatına ve zararına olan şeyleri, gizlediklerini ve açığa çıkardıklarını bilir. O, risâleti dilediğine verir. Kimin nübüvvete ve risâlete layık olduğunu bilir. Bütün peygamberlere farklı bir özellik verilmiştir. Yüce Allah, Hz. Dâvûd'a Zebûr'u vermiş ve Hz. Muhammed'i de bütün insanlara peygamber olarak göndermiş; onun geçmiş ve gelecek günahlarını bağışlamıştır. "Dâvûd'a da Zebûr'u verdik" ifadesindeki Zebûr kelimesi için de Allah'ın bütün kitaplarının Zebûr olarak isimlendirildiğini ve Zebûr'un kelime olarak "kitap" anlamına geldiğini belirtir.²

Diğer taraftan söz konusu âyetin, indiği ortamı resmetmeye çalışan ve bir itiraza cevap mahiyetinde nâzil olduğunu belirten Zemahşerî (ö. 538/1144) açıklamasında bu âyetin, Ebû Tâlib'in yetimini peygamberliğe uzak gören, onu inkâr eden ve ashabının Suheyb, Bilâl ve Habbâb gibi fakirlerden oluşuna itiraz eden Mekkeli müşriklere bir cevap olduğunu söyler. Rabbimizin göklerde ve yerde olan her şeyin durumunu, ölçüsünü ve kıymetini bildiğini, her birinin hangi şeye ehil olduğunu bildiğini belirtir. "Peygamberlerden kimini kimine üstün kıldık" âyetinin Resulullah'ın üstünlüğüne bir işaret olduğunu, "Dâvûd 'a da Zebûr'u verdik" sözünün ise bu üstünlüğün bir yönüne işaret ettiğini ve bunun da, Hz. Muhammed'in son peygamber olduğu ve ümmetinin de en hayırlı ümmet olduğunun Dâvûd'un Zebûr'unda yazılmış olmasıyla alakalı olduğunu belirtir. Enbiyâ Sûresinde "Andolsun Zikir'den sonra Zebûr'da da "Yeryüzüne iyi kullarım vâris olacaktır" diye yazmıştık" âyetinde kastedilenin ise Hz. Muhammed ve ümmeti olduğunu söyler.³ Ze-

¹ Ebû'l-Hasen Mukatil b. Süleymân b. Beşîr, *Tefsîru Mukatil b. Süleymân*, thk. Abdullah Mahmûd Şehhate, (Kahire: el-Hey'etü'l-Misriyyeti'l-Amme li'l-Kitab, 1979), 2: 536; Ebû Ca'fer İbn Cerîr Muhammed b. Cerîr b. Yezîd Taberî, *Câmiu'l-beyân an te'vîli âyi'l-kur'ân*, (Beyrut: Daru İbn Hazm, 2002), 9: 128.

² Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd Mâtürîdî Semerkandî Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-kur'ân*, thk. Halil İbrahim Kaçar, müraca: Bekir Topaloğlu, (İstanbul: Mizan Yayınevi, 2005), 8: 297-8.

³ Ebû'l-Kasım Carullah Mahmûd b. Ömer b. Muhammed Zemahşerî, *el-Keşşâf an haka'iki gavâmizi't-tenzil ve uyûni'l-ekavîl fi vücûhi't-te'vîl*, (Beyrut: Darü'l-Ma'rife, 1947), 2: 364.

maşerî bu âyeti, Enbiyâ Sûresi 105. âyetle birlikte düşünerek Zebûr'un içinde yer alan bir ifadeyle Hz. Peygamber arasında paralellik kurar.

Kureyş kâfirlerinin tartışmaya yönelen ve düşünen kimseler olmadığını, birtakım şüpheler üretmek için Yahudilere müracaat ettiklerini, Yahudilerin de onlara "Mûsâ'dan sonra bir peygamber ve Tevrat'tan sonra bir kitap gelmeyecektir." ifadelerini naklederek nüzûl sebebine vurgu yapan Râzî'ye (ö. 606/1210) göre Allah, Hz. Dâvûd'a Zebûr'u indirdiğini belirterek onların bu sözlerini yalanlamıştır. Râzî daha sonra şöyle devam eder: "Allah'ın bilgisi sadece sizin durumunuzla ilgili değildir. Bilâkis O, bütün bir varlığı, yerdekileri ve göktekileri ilgilendiren her şeyi bilir. Her şey için neyin iyi ve neyin kötü olacağını bilir. Bu sebeple Allah, peygamberlerden kimini kimine üstün kılmıştır. Mûsâ'ya Tevrat'ı, Dâvûd'a Zebûr'u, İsâ'ya İncil'i vermiştir. Aynı şekilde Muhammed'e de Kur'an'ı vermiş olması ve O'nu bütün yaratılmışlardan üstün tutması uzak değildir. Hz. Dâvûd'un burada özellikle zikredilmesinin hikmetleri vardır. Dâvûd'a Zebûr'u verdik; yani Hz. Dâvûd büyük bir kraldı. Allah, Hz. Dâvûd'a vermiş olduğu saltanatı zikretmeyip O'na vermiş olduğu kitabı zikretmiştir. Üstünlük ile kast edilen ise, mal yönünden değil, ilim ve din yönündendir. Hususi olarak Zebûr'u anmasının sebebi, Zebûr'da Hz. Muhammed'in son peygamber, ümmetinin de en hayırlı ümmet olmasının yazılmış olmasıdır. "Zikir'den sonra Zebûr'da da: 'Yeryüzüne iyi kullarım vâris olacaktır' diye yazmıştık." âyetinde kastedilen Muhammed ümmetidir."⁴ Râzî de konuyu Enbiyâ Sûresi 21: 105. âyetle birlikte düşünmüş ve Hz. Dâvûd'un vurgulandığı yerde, aslında Hz. Muhammed'e; Zebûr'un vurgulandığı yerde de Kur'an'a işaret edildiğini ifade etmiştir.

Bikaî (ö. 885/ 1480) ise Zebûr ile Kitâb-ı Mukaddes içerisinde bulunan Mezmûrlar arasında bir paralellik kurarak âyeti tefsir eder. "Dâvûd'a da Zebûr 'u verdik" ifadesinin açıklamasında, Hz. Dâvûd'a bir yüceliğin tevdi edildiğini, kendisine kitap verilerek İsrâiloğullarına önder kılındığını ve Hz. Mûsâ'nın şeriatine tabi olup Tevrat'ın hükmüyle amel ettiğini belirtir. Bu ayette Hz. Dâvûd'un hususi olarak zikredilmesinin, ona verilmiş olan kitabın öğütlerle dolu olmasıyla alakalı olduğunu söyler. Daha sonra Buhârî'de (ö.

⁴ Ebû Abdillâh Fahrüddîn Muhammed b. Ömer Fahrüddîn Râzî, *Mefâtihü'l -gayb*, (Beirut: Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1990), 19-20: 184; Ebû'l-Fidâ İmâdüddîn İsmâil b. Ömer İbn Kesîr, *Tefsîru İbn Kesîr*, (Beirut: Risaletü'l-Alemiyye, 2010), 5: 79.

256/870) geçen bir hadisi nakleder: 'Dâvûd'a (Kur'an) okumak kolaylaştırılmıştı bineğinin eyerlenmesini emreder, öncesinde (Kur'an'ı) okurdu.'⁵ Tefsirin devamında Mezmûrlar'dan alıntılar yaparak Zebûr ile Kitâb-ı Mukaddes'teki Mezmûrlar bölümünü özdeşleştirmektedir.⁶ Müfessirin Zebûr ve Mezmûrlar vurgusu, ikisi arasında kurduğu ilişki ve aynı şeye tekabül ettiğini belirtmesi dikkat çekicidir.

Zebûr'un Kitâb-ı Mukaddes içerisindeki Mezmûrlar'a işaret ettiğini belirterek Zebûr hakkındaki rivâyetleri zikreden Süyûtî (ö. 911/1505), Ahmet b. Hanbel'in (ö. 241/855) *Kitabu'z-Zühhd* adlı eserinde Abdurrahman b. Merduyeh'in rivâyetiyle yaptığı tahrirci nakleder: Hz. Dâvûd'un Zebûr'unda üç cümle vardır: "Ne mutlu o insana ki, kötülerin öğüdüyle yürümez; günahkârların yolunda durmaz; alaycılar arasında oturmaz." Süyûtî, Ahmet b. Hanbel'in aynı eserinden Vehb b. Münebbih'e (ö. 114/732) dayandırılan bir başka rivâyeti daha zikretmektedir. Buna göre, Hz. Dâvûd'un Mezmûrları'nda geçen ilk şey şudur:⁷

Ne mutlu o insana ki, kötülerin öğüdüyle yürümez, Günahkârların yolunda durmaz, Alaycılar arasında oturmaz. Böylesi akarsu kıyılarına dikilmiş ağaca benzer; Meyvesini mevsiminde verir, Yaprağı hiç solmaz. Yaptığı her işi başarır.⁸

Görüldüğü üzere müfessir, Zebûr hakkındaki rivâyetleri dikkate alarak bu âyetin yorumunda Mezmûrlar'da geçen ifadelerle yer vermektedir.

Yemenli müfessir Şevkânî (ö. 1250/ 1834) bu âyeti, İbn Ebû Hatim'in (ö. 327/938), Rebî b. Enes'ten (ö. 140/757) rivayet ederek tahrirci ifadeyi şöyle izah etmektedir: Zebûr Allah'a övgü, dua ve tespihtir. Dedim ki, bu durum Katâde ve Rebî'nin söylediği gibidir. Biz Zebûr'u araştırdık ve onda Hz. Dâvûd 'un hutbelerinin olduğunu gördük. Mabede girdiğinde onunla vaaz verirdi. Zebûr toplamda yüz elli hutbeden oluşur. Her bir hutbe Mezmûr olarak isimlendirilir. Bu hutbelerin bazılarında Hz. Dâvûd düşman-

⁵ Buhârî, "Tefsir", 348, (Buhârî'nin *sahih* adlı eserinin Tefsir bölümünün 348. Babı).

⁶ Ebû'l-Hasen Burhânüddin İbrâhîm b. Ömer b. Hasen Bikaî, *Nazmü'd-dürer fi tenâsübi'l-âyât ve's-süver*, (Beyrut: Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2011), 4: 394-6.

⁷ Ebû'l-Fazl Celâlüddin Abdurrahmân b. Ebî Bekr Süyûtî, *Tefsîri'l-Celâleyn*, 5. Baskı (Beyrut: Müessesetü'r-Reyyan, 2010), 287.

⁸ Mezmûrlar 1/1-3.

larını Rabbine şikâyet eder ve onlara karşı Rabbinden yardım ister. Bazı hutbelerinde de düşmanlarına karşı galip geldiği için Allah'ı yüceltir, övgüde bulunur. Hz. Dâvûd hutbelerinde musiki aletlerinden biri olan lir çalardı.⁹

“Dâvûd’a Zebûr’u verdik” ifadesinde Dâvûd Peygamber’in şahsına yönelik bir yüceltme olduğunu, Hz. Dâvûd’a mülk ve saltanatın değil de, Zebûr’un verilmesiyle bir yüceliğin tevdi edildiğini belirten Âlûsî (ö. 1270/1854) aynı zamanda burada Hz. Muhammed’in de son peygamber olmasından dolayı, ona da bir yüceliğin tevdi edildiğini belirtir. Onun ümmetinin en hayırlı ümmet olduğunu, Zebûr’da yazıldığını, Enbiyâ Sûresi nde “Zikir'den sonra Zebûr'da da: ‘Yeryüzüne iyi kullarım vâris olacaktır’ diye yazmıştık.” âyetinde kastedilenin Muhammed ümmeti olduğunu söyler. İbn Ebi Şeybe’nin Mezmûrlar’dan naklettiği şu pasajı zikreder:

Ben kendisinden başka ilah olmayan Allah’ım, ben kralların melikiyim. Onların kalpleri benim elimde; kim bana itaat ederse onu rahmetimle kuşatırım. Her kim de bana asi olursa onu azabımla kuşatırım. Bana tövbe edin, günahlarınızı bağışlayayım.¹⁰

Son dönem müfessirlerinden olan İbn Âşûr (ö. 1973) bugün Kitâb-ı Mukaddes’te “Mezmûrlar Kitabı” olarak bilinen Zebûr’un, Hz. Dâvûd’un bir kısmı ona vahyolunan, bir kısmı ise dualar ve yakarışlardan ona ilham edilen sözlerinin tamamının ismi olduğunu belirtir.¹¹

Zebûr ile Mezmûrlar’ı özdeşleştiren *Tefsirü'l-Hadis* müellifi İzzet Derveze (ö. 1984), Zebûr’un tercih edilen görüşe göre bugün mevcut bulunan Ahd-i Atik içerisinde Hz. Dâvûd’a nispet edilen Mezmûrlar bölümü olduğunu söyler. Bu kitabın yüz elli sureden oluştuğunu, onda yüce Allah’a yakarış, dua, övgü ve yüceltme ifadelerinin yer aldığını içerisinde birçok öğüt, mesel, hikmetli ve veciz sözlerin olduğunu belirtir. Dâvûd’un isminin Mezmûrlar’ın çoğunda geçtiğini diğer bir kısmında ise başka isimlerin geçtiğini ve onlara

⁹ Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî b. Muhammed el-Havlânî Şevkânî, *Fethu'l-kadîr: el-câmi' beyne femme-yi'r-rivâye ve'd-dirâye min ilmi't-tefsîr*, thk. Abdurrahman Umeyra, 2. Baskı (Mansure: Darü'l-Vefa, 1997), 3: 327.

¹⁰ Ebû's-Senâ Şihâbüddîn Mahmûd b. Abdillâh b. Mahmûd Âlûsî, *Rûhu'l-meânî fi tefsîri'l-kur'ânî'l-azîm ve's-seb'i'l-mesânî*, thk. Zühayr el Kasım. 3. Baskı (Dimaşk: Darü'r-Risaleti'l-Alemiyye, 2015), 14: 554- 5.

¹¹ Muhammed Tâhir b. Muhammed b. Muhammed İbn Âşûr, et-Tûnisî, *Tefsîrü't-tahrîr ve'ttenvîr*, (Tunus: ed-Darü't-Tunisiyye, 1984), 13-14-15: 137

nispet edildiklerini, ancak yine de bunun “Dâvûd’a da Zebûr’u verdik” ifadesiyle çelişmediğini çünkü bunun Yüce Allah’ın Hz. Dâvûd’a bir vahyi ve ilhamı olduğunu söylemektedir.¹² Mezmûrlar’ın Hz. Dâvûd’a nispeti ile kaynağının vahiy ve ilhamla ilişkilendirilmesi dikkat çekici bir yaklaşımdır.

Zebûr ile Mezmûrlar’ın aynı şeye tekabül ettiğini belirten Süleyman Ateş ise şöyle açıklamaktadır: “Zebûr, Eski Ahid Kitaplarından olan Mezmûrlardır. Bunlar, çoğunluğu Dâvûd’a nispet edilen şiirleri, öğütleri, tespih ve duâları içerir.”¹³

Zebûr ifadesinin yorumunda hususi olarak Bikaî, Âlûsî, Süyûtî, Şevkânî, İzzet Derveze, İbn Âşûr ve Süleyman Ateş, Zebûr’un bugün Kitâb-ı Mukaddes içinde yer alan Mezmûrlar bölümüne tekabül ettiğini belirtmektedirler. Bikaî, Âlûsî ve Süyûtî ayrıca Mezmûrlar kitabından pasajlar aktarmışlardır. Müfessirler Zebûr’un eldeki mevcut Mezmûr nüshalarına uygun bir sayı belirterek yüz elli bölümden oluştuğunu söylemektedirler.

1.2. Nisâ Sûresi 163. Âyet

إِنَّا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ كَمَا أَوْحَيْنَا إِلَىٰ نُوحٍ وَالنَّبِيِّينَ مِنْ بَعْدِهِ وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَالْأَسْبَاطِ وَعِيسَىٰ وَأَيُّوبَ وَيُونُسَ وَهَارُونَ وَسُلَيْمَانَ وَآتَيْنَا دَاوُدَ زَبُورًا

“Biz Nûh’a ve ondan sonraki peygamberlere vahyettiğimiz gibi sana da vahyettik. Ve (nitekim) İbrâhim’e, İsmâil’e, İshak’a, Yakub’a, esbâta (torunlara), İsâ’ya, Eyyûb’a, Yûnus’a, Hârûn’a ve Süleyman’a vahyettik. Dâvûd’a da Zebûr’u verdik.” (en- Nisâ 4/163).

Burada Hz. Muhammed’in peygamberliğinin vurgulandığını ve Arapların Zebûr hakkında bir şeyler bildiklerini belirten Taberî (ö. 310/923) nüzûl ortamını resmederek, âyetin arka planını göstermeye çalışır. Hz. Nûh’a vahyedildiği gibi Hz. Peygambere de vahyedildiğini isimleri bildirilen ve daha bildirilmeyen nice peygamberlerin gönderildiğini Hz. Muhammed’in de peygamber olarak gönderildiğini söyler. Bu âyet-i kerimenin Yahudilerin “Allah Mûsâ’dan sonra bir beşere hiçbir şey indirmemiştir.” sözü üzerine nâzil olduğunu belirtir. Böylece Allah’ın, onların bu iddialarını yalanladığını Allah’ın,

¹² Muhammed İzzet b. Abdülhadi b. Derviş Derveze, *et-Tefsîrû'l-hadîs: tertibü's-suver hasebü'n-nüzûl*, 3. Baskı (Tunus: Darü'l-Garbi'l-İslami, 2008), 3: 395-6.

¹³ Süleyman Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, (İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 1989), 5: 226.

peygamberine ve mü'minlere Hz. Mûsâ'dan sonra da elçiler gönderdiğini, bu ayette ismi anılan peygamberleri ve burada ismi zikredilmeyen nice peygamberleri gönderdiğini söyler. Müfessir, Hz. Mûsâ'ya indirilen kitabın Tevrat, Hz. İsâ'ya indirilenin İncil, Hz. Muhammed'e indirilenin Furkan olarak isimlendirilmesi gibi, Hz. Dâvûd'a indirilenin de Zebûr olarak isimlendirildiğini Araplarda "Dâvûd'un Zebûru" ifadesinin kullanıldığını, diğer milletlerde de Zebûr'un, Hz. Dâvûd'un kitabı olarak bilindiğini belirtmektedir.¹⁴ Müfessirin nüzûl ortamına dair verdiği bilgiler kayda değerdir. O dönemde toplumun Hz. Dâvûd ve Zebûr'a dair tasavvurlarını bilmek son derece önemlidir.

Risâlet vurgusu yapan Ebû Mansûr el-Mâtürîdî (ö. 333/944) de Hz. Peygambere ve diğer resullere indirilen vahiyde bir farklılığın olmadığını belirtip şu âyetleri zikreder: O, şüphesiz daha öncekilerin kitaplarında da vardır. (Şuarâ 26/196) Şüphesiz bu (anlatılanlar), önceki kitaplarda vardır. (A'lâ 87/18) Bu durumun Hz. Peygamberin risâletine, nübüvvetine delalet eden âyet ve delillerden olduğunu belirtir. Yahudilerin şu sözü üzerine bu âyetin nâzil olduğunu söyler: "Mûsâ'nın getirdiği gibi, Muhammed de gökyüzünden bir defada indirilmiş bir kitap getirseydi ya!" Müfessir, Yüce Allah'ın, diğerlerine Hz. Mûsâ'ya indirdiği gibi bir defada indirilmiş bir kitap vermeksizin vahyettiğini onların hepsinin resul olduğunu; Hz. Muhammed'in de resul olup ona, Hz. Mûsâ'ya verildiği gibi bir kitap verilmediğini zikreder. Yüce Allah'ın dilediğine âyetlerini parça parça indirip; dilediğine bir defada topluca indirdiğini, Allah'ın en iyisini bilmekte ve dilediğini yapmakta olduğunu söylemektedir.¹⁵

Endülüs'ün önde gelen müfessirlerinden İbn Atıyye (ö. 541/1147) "Zebûr" ifadesi için şöyle bir açıklama yapar: Zebûr, Hz. Dâvûd'a has kılınmış olan kitabın ismidir. Aynı zaman da Arap dilinde her kitap için de Zebûr denilir.¹⁶

Râzî'ye (ö. 606/1210) göre Yahudilerin Hz. Peygamber'den gökyüzünden bir defada indirilmiş bir kitap getirmesi istekleri dile getirilmiş; bunun

¹⁴ Taberî, *Câmiu'l-beyân an te'vîli âyi'l-kur'ân*, 4: 38-40.

¹⁵ Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-kur'ân*, 4: 108-9.

¹⁶ Ebû Muhammed Abdülhak b. Galib İbn Atıyye el-Endelüsî, *el-Muharrerü'l-vecîz fî tefsîri'l-kitâbi'l-azîz*, thk. Abdüsselam Abdüssafi Muhammed, (Beyrut: Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1993), 2: 136.

üzerine Yüce Allah, bu ayette zikredilen peygamberlerini örnek vererek, onlara indirilen kitapların toptan indirilmediğini belirtip Hz. Dâvûd'un Zebûru'nu hatırlatmıştır. Onun bir defada Hz. Dâvûd'a indirilmediğini ve bu durumun Allah katından oluşuna bir engel olmadığını belirtmiştir.¹⁷

Ebû Hayyân el-Endelüsî (ö. 745/1344) ise şöyle demektedir: Endülüs'te Zebûr'dan bir bölüm okumuştum. Hz. Dâvûd'a Zebûr'u verdik, yani kitap verdik demektir. Bütün kitaplar Zebûr olarak isimlendirilir. Ancak Zebûr, Hz. Dâvûd'a vahyolunan kitabın özel bir ismi olarak bilinmiş ve bu şekilde yaygınlaşmıştır.¹⁸ Endülüs'te yaşadığı bilinen müfessirin Zebûr'dan bir bölüm okuduğunu belirtmiş olması kanaatimizce önemlidir. Bu durum Ebû Hayyân'ın Ehl-i Kitap kaynaklarıyla belirli bir düzeyde etkileşim içerisinde olduğunu gösterebilir.

“Dâvûd'a da Zebûr'u verdik” ifadesinin açıklamasında Bikaî (ö. 885/1480), Hz. Dâvûd'un Ehl-i Kitap'a mensup olduğu gerçeği hatırlatılarak bu ifadeyle aslında Ehl-i Kitap'ın imana davet edildiğini söylemektedir. Onların Zebûr'un gökyüzünden toptan yazılmış olarak indirilmediğini itiraf etmeleri gerektiğinin söylendiğini ve böylece Kur'an'ın indirilişine itirazların da yersiz olduğunun vurgulandığını belirtmektedir.¹⁹

Âyetin yorumunda { وَأَتَيْنَا دَاوُدَ زَبُورًا } “Dâvûd'a da Zebûr'u verdik” ifadesinin { أَوْحَيْنَا } “vahyettik” ifadesine atfedildiğini ve Zebûr'un, Hz. Dâvûd'un kitabı olduğunu söyleyen Yemenli müfessir Şevkânî (ö. 1250/1834) Zebûr'un yüz elli Mezmûr'dan oluştuğunu belirtmektedir. Mezmûrlar'ın çoğunda açıkça görüldüğü üzere, Hz. Dâvûd'un genelde mabette güzel nağmeli aletler çalarak düşmanlarına karşı Allah'tan yardım dilediğini, onlara galip gelmesi için dua ettiğini, bazen de öğütler verdiği bir bölüm olduğunu belirtmektedir.²⁰ Zebûr'un ilâhî kaynaklı oluşuna dikkat çeken Âlûsî'ye (ö. 1270/1854) göre de Zebûr'un verilmesi vahiy babındandır. “Zebûr'u verdik” ifadesi

¹⁷ Râzî, *Mefâtilu'l-gayb*, 11-12: 85-8.

¹⁸ Ebû Hayyân el-Endelüsî, Esirüddin Muhammed b. Yûsuf el-Ceyyânî, *Tefsirü'l-bahri'l-muhît*, (Beyrut, Darü'l-Fikr, 2010), 4: 137.

¹⁹ Bikaî, *Nazmü'd-dürer fî tenâsübi'l-âyât ve's-süver*, 2: 369-372.

²⁰ Şevkânî, *Fethü'l-kadîr*, 1: 848.

Zebûr'u vahyettik demektir. Zebûr yazılmış şey demektir; kitap anlamına gelir. Hz. Dâvûd'a indirilmiş olan kitabın özel ismidir.²¹

Son dönem müfessirlerinden olan İbn Âşûr 'a (ö. 1973) göre Yüce Allah Hz. Dâvûd'u İsrâiloğullarına yardımcı olarak gönderdi. Ona hikmet ve öğütlerin bulunduğu bir kitap indirdi. İsrâiloğulları bu kitabı terennüm ederdi. Bu kitap Zebûr olarak isimlendirilir. Arap dilinde çoğunlukla "Dâvûd Peygamber'in Zebûr'u" olarak bilinir. Bu, Kitâb-ı Mukaddes'te Mezmûrlar bölümünde yer alır. Dâvûd'a Zebûr'u verdik cümlesi, sana vahyettik sözüne atfedilmiştir. Zebûr'un vahyedilmiş bir kitap olduğunu ima etmek içindir.²² Müfessirlerin Zebûr'un kaynağına ilişkin yaptıkları yorumlar ve vahiy vurgusu dikkat çekicidir.

Bugün elimizde bulunan Kitâb-ı Mukaddes'te, Mezmûrlar Kitabının sadece bir kısmının Hz. Dâvûd'a nispet edildiğini, onun ismi ile anıldığını ve Hz. Dâvûd'un Mezmûrları'ndan oluştuğunu belirten Mevdûdî'ye (ö. 1979) göre başkalarına nispet edilen ve onların isimleriyle anılan Mezmûrlar da vardır. Ancak yine de Zebûr, yani Hz. Dâvûd'un Mezmûrları incelendiğinde bu metinlerinin vahiy ürünü olduğu anlaşılabilir. Müfessire göre bu durum Hz. Süleyman'ın Meseller Kitabı ve Hz. Eyyûb'un Kitabı içinde geçerlidir. Meseller kitabının büyük bir bölümünde hakikat ve hikmetler yer almaktadır. Ancak son iki kısmında başkaları tarafından eklemelerin yapıldığı açıkça görülmektedir. Mevdûdî, Hz. Eyyûb'un kitabına bakıldığında hikmetlerin yer aldığını ancak yine de bu kitabın hepsinin Hz. Eyyûb'a nispet edilemeyeceğini söyler. Kitabın giriş bölümlerinde Kur'an'daki ifadelerle uyumlu olarak Hz. Eyyûb'un sabrına, teslimiyetine işaret eden ifadelerin olmasına rağmen bu kitabın son bölümlerinde tahrifin ve eklemelerin olduğunu, burada Hz. Eyyûb'un Allah'a isyan ettiği ve şikâyette bulunduğu dair ifadelerin yer aldığını belirtir. Müfessir bunların dışında Eski Ahit'te yer alan İsrâil peygamberlerine nispet edilen on yedi kitabın büyük bir kısmının vahiy kaynaklı olduğunu zikreder. Bilhassa Yeşu, Yeremya, Hezekiel ve Amos'un kitaplarında vahiy çağrıştıran, vahyin azametini gösteren ve insanın yüreğine sevinç veren ifadelerin yer aldığını söylemektedir. Müfessir bu kitaplardaki ahlaki

²¹ Âlûsî, *Rûhu'l-meânî*, 6: 396-7.

²² İbn Âşûr, *Tefsirü't-tahrîr ve't-tenvîr*, 6-7: 34-5.

öğretilerin, paganizme karşı yürütülen mücadelenin, yüce Allah'ın birliğine yapılan vurguların ve İsrâilîlerindeki yozlaşmayı eleştiren ifadelerinden hareketle bütün bunların Hz. İsa'nın İncil'deki vaazları olduğunu ve Kur'an ile aynı kaynaktan geldiğini belirtmektedir.²³

Muhammed Esed (ö. 1992) Hz. Dâvûd'a bir ilâhî hikmet kitabının bağışlandığını ifade edip bu kitabın Kitâb-ı Mukaddes'te yer alan Mezmûrlar bölümü olduğunu belirtmektedir.²⁴

Süleyman Ateş'e göre "Dâvûd'a da Zebûr'u verdik" ifadesinden Zebûr'un kitap halinde bir bütün olarak indirildiği kastedilmez. Zebûr "mezbur" anlamına gelir ve yazılmış şey demektir. Bu durum Hz. Dâvûd'a indirilmiş olan kitabın belagat üstünlüğüne, daha sonra yazıya geçirildiğine, kitap haline getirildiğine ve kitap olarak okunduğuna işaret eder. Zebûr, Ehl-i Kitap tarafından önem verilen sıkça okunan bir ilâhî kitaptır. "Dâvûd'a Zebûr'u verdik" demek Zebûr'u ona vahyettik demektir. Nitekim Hz. Peygambere de Kur'an nâzil olmuştur. Hz. Peygamber'e Kur'an nasıl vahiy ile indirilmişse, Hz. Dâvûd'a da Zebûr vahiy ile indirilmiştir.²⁵

2. Zebûr'da Yazılan Yeryüzüne İyi Kulların Vâris Olması Hakkında Müfessirlerin Yorumları

2.1. Enbiyâ Sûresi 105. Âyet

وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزَّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ أَنَّ الْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ

"Andolsun Zikir'den sonra Zebûr'da da: "Yeryüzüne iyi kullarım vâris olacaktır" diye yazmıştık." (el- Enbiyâ 21/105).

Zebûr'un Tevrat, İncil, Hz. Dâvûd'un Zebûr'u ve Kur'an olmak üzere Allah'ın bütün peygamberlerine indirmiş olduğu kitaplar ya da Hz. Mûsâ'dan sonra Allah'ın peygamberlerine indirdiği kitaplar olduğunu söyleyen Taberî (ö. 310/923) "Zikir" ifadesi için de Allah'ın katında bulunan Ümmü'l-Kitap/Ana kitap veya Tevrat olduğunun rivâyetlerde geçtiğini belirtir. Bu

²³ Ebü'l-A'lâ el-Mevdûdî, *Tefhîmu'l Kur'an*, ed. Ali Bulaç, trc. Muhammed Han Kayani v.dğr., (İstanbul: İnsan Yayınları, 1986), 1: 450 -1.

²⁴ Muhammed Esed, *Kur'an Mesajı*, trc. Cahit Koytak ve Ahmet Ertürk, (İstanbul: İşaret Yayınları, 1999), 1: 178.

²⁵ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 2: 412.

rivâyetlerden sonra Taberî, -kendi görüşünü zikrederek- söz konusu ayet ile alakalı olarak, göklerin ve yerlerin yaratılışından önce, içinde her şeyin yazılı olduğu Ümmü'l-Kitap/ Ana Kitap'ta, sonraki kitaplarda iyi kulların yeryüzüne mirasçı olacaklarının yazıldığını belirtmiş; Allah'ın peygamberlerine indirmiş olduğu her kitabın "Zikir" olduğunu söylemiştir. Müfessir "Yeryüzüne iyi kullarım vâris olacaktır" ifadesinin yorumunda "yeryüzü" ile kastedilenin cennet veya dünya olduğunu "iyi kullarım" ifadesinin salih kullar, Muhammed ümmeti veya Hz. Mûsâ zamanındaki İsrâiloğullarına işaret ettiğini rivâyetlerle belirtmiştir. İlgili ayette geçen "yeryüzü" ifadesiyle kastedilenin cennet olduğunu söyleyenlerin "Onlar da: Bize verdiği vaadinde duran ve bizi bu yere vâris kılan Allah'a hamdolsun. Cennette istediğimiz yeri yurt edinebiliyoruz. İyi amellerde bulunanların mükâfatı ne güzelmiş." derler," (ez- Zümer 39/74) âyetini delil getirdiklerini söyler. Taberî, dünya hayatına işaret ettiğini söyleyen müfessirlerin ise "Hor görülen o kavmi de, mübarek kıldığımız yerin doğularına ve batılarına vârisler yaptık. Böylece sabretmelerinden dolayı, Rabbinin, İsrâiloğullarına olan o pek güzel vaadi yerine geldi. Firavun ve kavminin yapmakta oldukları ve yükselttikleri şeyleri de yerle bir ettik." (el- A'râf 7/137) âyeti ile "Mûsâ kavmine dedi ki: "Allah'tan yardım isteyin ve sabredin. Şüphesiz ki yeryüzü Allah'ındır. Kullarından dilediğini ona vâris kılar. Sonuç (Allah'tan korkup günahattan) sakınanlarıdır." (el- A'râf 7/128) âyetini delil getirdiklerini belirtmiştir.²⁶

Şii müfessir Tabersî (ö. 548/1154) Mecmau'l-Beyân adlı tefsirinde "Salihler" ifadesini açıklarken Ehl-i Beyt'e, ahir zamanda zuhuru beklenen Mehdi'ye vurgu yapmıştır.²⁷

Naklettiği rivâyetlerde Zebûr'un Kitap, Tevrat, İncil, Kur'an, Hz. Dâvûd'a indirilen Zebûr ve peygamberlere indirilen semavi kitaplar olduğunu belirten İbn Kesîr (ö. 774/1373) Allah'ın salih kullarının hem dünyada hem de ahirette

²⁶ Taberî, *Câmiu'l-beyân an te'vîli âyi'l -kur'ân*, 10: 133-6; Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-kur'ân*, 9: 332-3; Zemahşerî, *Tefsirü'l-keşşâf*, 3: 22; Râzî, *Mefâtihu'l -gayb*, 21-22: 198-9.

²⁷ Ebû Ali Emînüddîn Fazl b. Hasen b. Fazl Tabersî, *Mecmau'l-beyân fî tefsiri'l-kur'ân*, (Beyrut: Müessesetü't-Tarihî'l-Arabi, 2008), 7: 63-4; Muhammed Hüseyin b. Muhammed b. Muhammed Hüseyin Tabâtabâi, *el-Mizân fî tefsiri'l-kur'ân*, (Beyrut: Matbuat'ul Darü'l-Endelüs, 2010), 14: 302; Seyyid Muhammed Hüseyin Fadlallah, *Min vahyi'l-kur'ân*, 2. Baskı (Beyrut: Darü'l-Melak, 1998), 15: 277.

yeryüzüne vâris kılınacağını ve bu müjdenin takdir-i ilâhî de ve şeriat kitaplarında yazılmış olduğunu söylemektedir.²⁸

Bikaî (ö. 885/1480) Zebûr'un, Hz. Dâvûd'a indirilen kitap, "Zikir" ifadesinin ise Zebûr'da kendisiyle başladığımız yüceltme, tespih öğüt ve duaya işaret eden Allah'a çağırın söz olduğunu belirtir. Ona göre Arz; dünya üzerinde bir yer, mahşer yeri, cennet ya da bunların dışında bir anlamda olabilir. Allah daha iyi bilir. Zikir'in ahlakıyla ahlaklanmış salihler, Rablerine yönelenler, muvahhitler, kıyamet saatinden, Allah'ın öfkesinden korkanlar, rahmetini arzulayanlar mirasçı olacaktır. Mü'minûn Sûresindeki âyet²⁹ bir müjdedir ve bu ümmet mirasçı olacaktır. Hz. Dâvûd ve Hz. Süleyman'ın vâris kılındığı şey üzere onlar da vâris olacaktır. Daha sonra Mezmûrlar kitabından uzunca pasajlar nakletmektedir. Bu ayette geçen "yeryüzüne iyi kullarım vâris olacaktır" sözünün Mezmûrlar kitabındaki benzer ifadesini de aktarmaktadır.³⁰ Bikaî yaklaşık yedi sayfalık bir nakilde bulunmaktadır. Burada sadece "yeryüzüne iyi kullarım vâris olacaktır" ifadesinin yer aldığı Mezmûr bölümü şöyledir:

Çünkü kötülerin kökü kazınacak, Ama RAB`be umut bağlayanlar ülkeyi miras alacak. Yakında kötünün sonu gelecek, Yerini arasan da bulunmayacak.³¹ Ama alçakgönüllüler ülkeyi miras alacak, Derin bir huzurun zevkini tadacak. Çünkü kötülerin gücü kırılacak, Ama doğrulara RAB destek olacak.³² RAB yetkinlerin her gününü gözetir, Onların mirası sonsuza dek sürecek. Kötülükten kaç, iyilik yap; Sonsuz yaşama kavuşursun. Çünkü RAB doğruyu sever, Sadık kullarını terk etmez. Onlar sonsuza dek korunacak, Kötülerinse kökü kazınacak. **Doğrular ülkeyi miras alacak, Orada sonsuza dek yaşayacak.**³³

Zebûr'da geçen "yeryüzüne iyi kullarım vâris olacaktır" ifadesinin de-ğişmez bir ilkeye işaret ettiğini belirten Elmalılı M. Hamdi Yazır (ö. 1942) yeryüzü idaresinin bozgunculardan alınıp Allah'a kulluk yapan ehliyet sahibi,

²⁸ İbn Kesîr, *Tefsîru İbn Kesîr*, 5: 345-6;

²⁹ "Firdavs'e varis olan bu kimseler, orada ebedi kalıcıdırlar." (el- Mü'minûn 23/11).

³⁰ Bikaî, *Nazmü'd-dürer*, 5: 117- 124.

³¹ Mezmûrlar 37/ 9- 11.

³² Mezmûrlar 37/ 17- 18.

³³ Bikaî, *Nazmü'd-dürer*, 5: 117- 124; 37. Mezmûrlar, 37/ 27- 29.

vâris olmaya layık olan salih kullara bırakılacağını ifade eder. Müfessir, hayatta kalabilme ve uzun yaşama sırrının, dürüst ve ahlaklı olma ilkesine dayanıp bozguncuların uzun yaşama hakkına sahip olmadığını vurgular. O, firavun ve diğer zorbalara, yenilgiye ve yok olmaya mahkûm olup onların yerine değersiz ve zayıf gördükleri insanların mukaddes toprakların doğusuna ve batısına mirasçı olacaklarını söyler. Hz. Dâvûd'un, Câlût'u öldürmesi ve Hz. Dâvûd'un ayette belirtildiği üzere³⁴ halife kılınmasının hatırlatılıp Zebûr'da da bu ilkenin yazılmış olduğuna işaret etmekte ve Hz. Muhammed'in ümmetinin de bu ilâhî müjdeye nail olacağını belirtmektedir.³⁵

Mezmûrlar kitabında bahsi geçen ifadeyi tespit ettiğini belirten Ömer Rıza Doğrul'un (ö. 1952) yorumuna göre Kur'an'da birçok kez İslam'ın küfre karşı zafer kazanacağı, bütün baskı ve zulümlere rağmen mü'minlerin yeryüzüne hâkim olacağı ifade edilmiş ve bu müjde gerçekleşmiştir. Ona göre bu ayet aynı zamanda Müslümanların mukaddes topraklara da hâkim olacağını müjdeler ve bu vaat Hz. Ömer'in halifeliği zamanında gerçekleşmiştir. Hz. Dâvûd'un kitabı olan Zebûr da bu duruma şahit olarak gösterilir. Zebûr'un mevcut tercümelemleri de Kur'an'ın bu âyetini doğrular. Mezmûrlar kitabının 39. bölümünün 29. âyetinde salihlerin arza vâris olacağı ifadesi yer alır.³⁶

Zebûr'da yazılmış olan vaadin, Hz. Mûsâ kıssasında anlatılan vaatten farklı olduğu ve bu vaadin daha genel bir anlamda Müslümanları kastettiğini belirten İbn Âşûr (ö. 1973) ise cumhurun okuyuşuna göre çoğunlukla Hz. Dâvûd'un Kitabının kastedilip Zebûr'un, Kitâb-ı Mukaddes'te Mezmûrlar olarak bilindiğini söyler. Nisâ 4: 163 ve İsrâ 17: 55. âyetlerde geçen "Dâvûd'a da Zebûr'u verdik" ifadesiyle aynı olup bu vaadin Hz. Dâvûd'un kitabına has olduğunu belirtir. Çünkü İbn Âşûr'a göre böylesine salih kullara yapılan genel bir vaat, böyle bir veraset, kendisinden önceki semavi kitaplarda geçmedi. Tevrat'ta geçen ve Kur'an'da A'râf Sûresi 7: 128 de anlatılan Hz. Mûsâ kıssasındaki vaat, sadece İsrâiloğulları ve mukaddes topraklar için geçerlidir. Zebûr'da yazılmış olan vaat ile kastedilen, İsrâiloğullarından sonra salih bir

³⁴ "Ey Davud! Seni şüphesiz yeryüzünde halife kıldık, o halde insanlar arasında adaletle hükmet, heva ve hevese uyma" (es- Sâd 38/26).

³⁵ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 5: 283.

³⁶ Ömer Rıza Doğrul, *Tanrı Buyruğu: Kur'an-ı Kerim'in Tercüme ve Tefsiri*, 4. Baskı (İstanbul, İnkılap ve Aka Kitabevleri, 1980), 392.

kavme Allah'ın vaat ettiği bir vaat olduğu imasıdır ve bunlar Allah'ın vaadini doğrulayan Müslümanlardır. Onlar resulleri bereketiyle ve ashabıyla yeryüzüne hâkim oldular. Onların mülkleri genişledi ve saltanatları yüceldi.³⁷

Enbiyâ Sûresi'ndeki 21: 105. âyeti, Mezmûrlar'da geçen ifadeyle karşılaştıran müfessir Mevdûdî (ö. 1979) ise şöyle bir açıklama yapmaktadır:

Şimdi de bu meseleyi, ayette de değinilen Zebûr'un ışığında ele alalım. Kitâb-ı Mukaddes'teki Mezmûrlar kitabı (Zebûr) sahih de olabilir, tahrif edilmiş de olabilir. Çünkü Dâvûd'un Mezmûrlar'ı (Zebûr) başka herhangi bir yerde yoktur. Bap 37: 9-29'a göre: "... Şerirler kesilip atılacak; fakat Rabbi bekleyenler dünyayı miras alacaklardır. Biraz bekle ve kötü yok olacaktır. Onun yerini araştıracaksın ve o yok olacaktır. Fakat salihler dünyayı miras alacaklar ve selamet bolluğunda lezzet alacaklardır. ...onların mirası da ebedi olur... salihler arzı miras alır ve onda ebediyyen otururlar." Şu halde Zebûr'da (Mezmûrlar), kelimesi kelimesine 105. âyeti desteklemektedir: "Onlar orada ebediyyen otururlar." cümlesinin ahiret hayatını kastettiği apaçık ortadadır. Bu dünya hayatında arza vârisler olmaya gelince, Allah onu, kâfir olsun, mümin olsun, doğru olsun, günahkâr olsun, dilediği kullarına bir mükâfat olarak değil bir sınama olarak bahşeder. "... Rabbiniz sizleri yeryüzünde halifeler kılacak, böylece nasıl davranacağınızı gözleyecek." (el-A'râf 7/128-9) Bu dünya hayatında arza vâris olmak ne sürekli, ne de ebedidir. O sadece çeşitli topluluklara deneme amacıyla bahşedilir. Diğer taraftan 105. âyette zikredilen "Arz"a vâris olma sürekli ve ebedidir ve Kur'an'a göre şu formüle dayanılarak bahşedilir: "Arz Allah'ındır ve O sadece salih kullarını denemek amacıyla değil dünya hayatında yaptıkları salih ameller nedeniyle buna vâris kılar."³⁸

Zebûr'da yazılan "Yeryüzüne benim salih kullarım vâris olacaktır" ifadesi ile ahiret hayatının kastedildiğini belirten İzzet Derveze (ö. 1984) söz konusu ifadenin ahirette insanların durumu ile alakalı olduğunu söyler. Özellikle "salih kullarım" ifadesinin Allah'ın mü'min ve muvahhid kullarına işaret ettiğini belirterek dünyada bu vasıflara sahip olmayan insanların da olduğunu belirtir. Derveze bu sûreden sonra gelen Mü'minûn Sûresinin 23/ 10 ve 11. âyetlerinde yer alan "cennete vâris olacaklardır" ifadesinin de bu görüşü güç-

³⁷ İbn Âşûr, *Tefsirü't-tahrîr ve't-tenvîr*, 16-17: 161-3.

³⁸ Mevdûdî, *Tefhîmu'l Kur'an*, 3: 309- 310.

lendirdiğini söylemektedir.³⁹ Yine Zümer Sûresi 39/ 74. ayette de bu durumun teyit edildiğini söyler.⁴⁰ Bu surelerin Mekki olduğunu mü'minlerin henüz Mekke'de zayıf olduklarını ve yeryüzüne hâkim olmadıklarını vurgular. Derveze'ye göre yine de bu ayetten ilham alan müfessirler bunun dünya hâkimiyetiyle alakalı olabileceğini düşünmüşlerdir. Nitekim bazı dönemlerde Müslümanlar yeryüzünün büyük bir bölümüne hâkim olmuşlardır. Raşid Halifeler, Emeviler, Abbasiler, Fatımiler ve Osmanlılar dönemi düşünüldüğünde bu ifadenin yeryüzü hâkimiyetiyle de alakalı olması muhtemeldir.⁴¹

Muhammed Âbid el- Câbirî (ö. 2010) bu âyetin Medine Yahudileri için özel bir mesaj taşıdığını söyler. Bu mesaja göre yüce Allah'ın, Zebûr'da, oğlu Hz. Süleyman'dan sonra devleti yıkılan Hz. Dâvûd'a "Yeryüzüne benim salih kullarım vâris olacaktır" diye buyurduğunu belirtir. Ona göre Hz. Mûsâ'ya yapılan vaat, Hz. Dâvûd ve Hz. Süleyman'ın eliyle gerçekleşti. Bundan sonra "Yeryüzüne benim salih kullarım vâris olacaktır" ilkesinin delaleti ise Müslümanların yeryüzüne hâkim olmasıdır. Bu durumda Medine Yahudilerinin yapması gereken şey, bunu idrak etmek, Hz. Muhammed'in nübüvvetini kabul etmek ve Kur'an'ın da aynı şekilde Tevrat ve Zebûr gibi ilâhî kaynaklı oluşunu tasdik etmek böylece Müslümanlara, ensar ve muhacire katılmaktır. Câbirî'ye göre verilmek istenen bu mesaj Medeni sûrelerde de sıkça tekrarlanacaktır. Ancak müfessirlerin büyük bir kısmı âyetin muhataplarını -nüzûl ortamını- dikkate almadan tefsir etmişler ve bu âyetin ahiret hayatına, arz ile cennete işaret edildiğini belirtmişlerdir. Yüce Allah'ın, Tevrat'tan sonra Zebûr'da da "Yeryüzüne benim salih kullarım vâris olacaktır" müjdesi, Hz. Dâvûd ve Hz. Süleyman peygamberden sonra da devam edecektir. Bu vaat Hz. Muhammed'e iman eden Medine'deki Müslümanları da kapsamaktadır. Onlar da Hz. Mûsâ'nın Tevrat'ında yer alan bu ilâhî müjdeye muhataptırlar. Bu vaat, öylesine bir haber değildir. İbadet ehli her toplum için yani Yahudi-

³⁹ "İşte, asıl bunlar vâris olacaklardır; (Evet) Firdevs'e vâris olan bu kimseler, orada ebedî kalıcıdırlar." (el-Mü'minûn 23/10- 11).

⁴⁰ "Onlar da: Bize verdiği vaadinde duran ve bizi bu yere vâris kılan Allah'a hamdolsun. Cennette istediğimiz yeri yurt edinebiliyoruz. İyi amellerde bulunanların mükâfâtı ne güzelmış." derler," (ez-Zümer 39/74).

⁴¹ Derveze, *et-Tefsîrü'l-hadîs*, 5: 295-6.

ler ve Müslümanlar için açık bir mesajdır. Böylece Medine Yahudilerinin de bu mesajı dikkate almaları gerekmektedir.⁴²

Günümüzde yapılan bazı yorumlarda bu ayetteki “Zebûr ” ifadesi için Hz. Dâvûd’un Zebûr’u veya Kitâb-ı Mukaddes’in tabiriyle Dâvûd’un Mezmûrlar ’ının, Nebi Dâvûd’un bir grup dua, münacat, öğüt ve vaazlarından oluştuğu belirtilmektedir. Bazı müfessirler burada Zebûr’un manasının “önceki nebilerin kitaplarının tümü” olabileceğini düşünmüşlerdir. Ancak Zebûr’un sadece Hz. Dâvûd’un Mezmûrlar kitabı olduğu ve var olan mevcut Mezmûrlar’da bu âyetle tamamen uyumlu olan ifadelerin bulunduğu söylenmektedir.⁴³

Ayrıca Allah’ın indirdiği kitaplarda, Dâvûd’a indirdiği kitapta buyruklarını öğütlerini belirttikten sonra, dünyaya iyi insanların vâris olacağına bildirdiği de vurgulanmaktadır. Bu durumda Zebûr’dan sonra adı geçen “Zikir”, ondaki öğütlerdir. İşte bunlara tabi olan iyi insanların, salih kulların yeryüzüne vâris olacağı belirtilmiştir. Bu ifadede salihlerin dünya hayatında yeryüzüne, ahiret hayatında da cennet yurduna vâris olacakları müjdesi gizlidir. Bütün ilâhî kitaplarda bildirilen öğütler, toplumu kötü ahlaktan sakındırır ve yüceltir. Salihlerden oluşan, birbirine kenetlenmiş bir toplum haline dönüştürür. Böyle bir toplum da başarıya ulaşır ve muzaffer olur. Bu ayet ile mü’minlerin en sonunda muzaffer olacağı, yeryüzünün bir bölümüne egemen olacakları müjdesiyle beraber, ahiret yurdunda da cennete vâris olacakları müjdesi gizlidir.⁴⁴ Yine bu ayette tevhide vurgu yapıldığı, mü’minlerin düşmanlarına karşı muzaffer olacağına müjdelendiği belirtilmektedir. Ayrıca bu ifadeyle Tevrat ve Zebûr’da Allah’ın emirlerine uyan tevhit ehlinin mutlaka muzaffer olacağı müjdesinin yazılmış olduğu söylenmekte ve bu ilâhî müjdenin Hz. Peygamber’e iman eden Müslümanlar için de geçerli olacağı belirtilerek, tevhit inancının hâkim olacağı ve ilâhî rahmetin tecelli edeceği vurgulanmaktadır.⁴⁵

⁴² Muhammed Âbid el- Câbirî, *Fehmü'l-Kur'an*, trc. Muhammed Coşkun, (İstanbul: Mana Yayınları, 2013), 2: 322-4.

⁴³ Nasır Mekârim Şirâzî, *el-Emsâl fî tefsîri kitâbillâhî'l-münzel*, (Beyrut: Müessesetü'l-Ba'se, 1992), 10: 227- 8.

⁴⁴ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 5: 528-9.

⁴⁵ Hasan Elik ve Muhammed Coşkun, *Tevhit Mesajı: Özlü Kur'an Tefsiri*, (İstanbul, Fikir Yayıncılık, 2013), 707.

Sonuç

İsrâ Sûresi 17/ 55 ve Nisâ Sûresi 4/ 163. âyetteki “Dâvûd’a da Zebûr’u verdik” ifadesinin açıklamasında ilk dönem müfessirlerinden Mukatil b. Süleymân, Zebûr’un eldeki mevcut Mezmûr nüshalarına uygun bir sayı belirterek yüz elli bölümden oluştuğunu söylemektedir. Ayrıca içeriği hakkında az da olsa bilgi vermektedir. Ancak bu konudaki kaynağını bize rivayet olarak belirtmemektedir. Taberî ve Ebû Hayyân el- Endelüsî ise konuya dair detayları rivâyetler üzerinden aktarmaktadır. Zemahşerî ve Râzî Hz. Dâvûd’un Zebûr’unda Hz. Peygambere işaret eden hususlara dikkat çekmiştir. Mukatil’den başlayarak modern dönem öncesine kadar gelen müfessirler Hz. Dâvûd ve Zebûr ’u (vahyi) özdeşleştirmiş ve bunun Hz. Dâvûd’a verilen kutsal bir kitap olduğunu söylemekle yetinmiş, ayrıca Zebûr’un mahiyeti hakkında rivâyetler aktarmışlardır. Nitekim müfessirlerin aktardığı bu rivâyetler günümüze ulaşan Mezmûr nüshalarının içeriğine uygun düşmektedir.

Ebû Hayyân, Bikaî, Âlûsî, Süyûtî, Şevkânî, İzzet Derveze ve son dönem müfessirlerinden İbn Âşûr, Mevdûdî, Muhammed Esed, Süleyman Ateş ise buradaki “Zebûr ” ifadesinin Kitâb-ı Mukaddes’teki Mezmûrlar bölümüne işaret ettiğini özellikle belirtmişlerdir. Eserlerinde Mezmûrlar hakkında bilgi vermiş, Mezmûrlar’dan alıntılar yapmışlardır. Bu müfessirler, Kur’an’da Hz. Dâvûd’a indirildiği belirtilen Zebûr’un, bugün Kitâb-ı Mukaddes içerisinde yer alan Mezmûrlar kitabına tekabül ettiği kanaatini taşıdıklarını açıkça belirtmişlerdir.

Diğer taraftan Enbiyâ Sûresi 21/105. âyetteki “Zebûr ” ifadesinin açıklamasında müfessirlerin büyük çoğunluğu, Zebûr’un Hz. Dâvûd’a indirilen kutsal bir kitap olduğunu söylemekle yetindikleri görülmüştür. Bikaî, Şîrâzî, Mevdûdî, İbn Âşûr ve Ömer Rıza Doğrul ise buradaki “Zebûr ” ifadesinin Kitâb-ı Mukaddes içerisinde yer alan Mezmûrlar bölümüne işaret ettiğini belirterek Zebûr ve Mezmûrlar’ı özdeşleştirmektedirler. “Zikir” ifadesiyle kastedilenin ise, Allah’ın katında bulunan Ümmü’l-Kitap/ Ana kitap yani Levh-i Mahfuz, Tevrat veya Kur’an aynı zamanda Allah’ın peygamberlerine indirmiş olduğu her kitabın “Zikir” olduğunu söylemişlerdir. “Yeryüzüne iyi kullarım vâris olacaktır” ifadesinin yorumunda ise müfessirler, “yeryüzü” ile kastedilenin cennet veya dünya olduğu; “iyi kullarım” ifadesinin salih kullar, Mu-

hammed ümmeti veya Hz. Mûsâ zamanındaki İsrâiloğullarına işaret ettiği görüşleri etrafında toplanmışlardır. Ayrıca, salih kulların hem dünyada hem de ahirette yeryüzüne vâris kılınacağı ve bu müjdenin takdir-i ilâhîde ve şeriat kitaplarında yazılmış olduğu da belirtilmiştir. Gerek Enbiyâ Sûresi 105. âyetin gerekse Mezmûrlar'da geçen benzeri ifadelerin içeriğinden de anlaşıldığı üzere bu vaat, Allah'ın salih kullarına olan müjdesi, dünya hayatında ya da ahiret hayatında karşılığını bulacaktır. Bu müjde, yüce Allah'ın iyi kullarını her zaman desteklediğini onların mutlaka kazançlı olacağını ve sabrın karşılığı olarak bu vaadin gerçekleşeceğini haber vermektedir.

Genel bir değerlendirme ile ifade edecek olursak; ilk dönem müfessirlerinin âyetin nüzûl sebebi, hakkındaki rivâyetler ve kelimelerin açıklamaları üzerinde durdukları anlaşılmaktadır. Tarihsel süreç içerisinde Ebû Hayyân ve Bikaî gibi müfessirler farklı yorum getirerek Kitâb-ı Mukaddes'i dikkate aldığı ve Mezmûrlar kitabını referans olarak gösterdiği bilinmektedir. Mezhep ve meşreplerinin müfessirlerin ayete yaklaşımında etkili olduğu görülmektedir. Şia akaidinin Tabersî üzerindeki etkileri açıktır. Müslüman Endülüs'ün Hristiyan ve Yahudi dünyasıyla olan bağı düşünüldüğünde Ebû Hayyân'ın Mezmûrlar kitabına yaptığı atıf ve "Endülüs'te Zebûr'dan bir bölüm okumuştum" demesi, dönemin Lübnan topraklarında Yahudi ve Hristiyanlarla yaşayan Bikaî'nin Mezmûrlar'a atıf yapması ve uzun alıntı yapması bu etkileşimi gösteriyor olabilir. Konunun yorumlanmasında ilk dönemden günümüze kadar gelen bu süreçte müfessirlerin yorumlarının, okuma biçimlerinin değiştiğini, zamana, coğrafyaya ve kültüre göre farklılık arz ettiğini söyleyebiliriz.

İlk dönemlerde Zebûr'un mahiyetiyle ilgili yapılan açıklamalarda şifahi olarak nakledilen İsrâiliyat kaynaklı rivâyetlerin kullanıldığı sonraki dönemlerde ise doğrudan Kitâb-ı Mukaddes'e başvurulduğu ve alıntı yapıldığı görülmektedir. Müfessirlerin İsrâili haberleri ve doğrudan Kitâb-ı Mukaddes'i kaynak olarak kullanmaları tefsir için vazgeçilmez bir durum olarak gözükmektedir. Ehl-i Kitab'ın kaynaklarına doğrudan veya dolaylı olarak atıfta bulunmak ya da alıntılanmak neredeyse bütün müfessirlerin az ya da çok başvurduğu bir yöntemdir. Bu bağlamda İslam ve Kur'an araştırmalarında diğer kutsal metinlerle yapılan karşılaştırmalı çalışmalara sunacağı katkıların ve Kitâb-ı Mukaddes ile mukayese yapmanın imkânı meselesi üzerinde düşünülmesi gerektiği kanaatini taşımaktayız.

Kaynakça

- Âlûsî, Ebû's-Senâ Şihâbüddîn Mahmûd b. Abdillâh b. Mahmûd. *Rûhu'l-meânî fî tefsîri'l-kur'ânî'l-azîm ve's-seb'i'l-mesânî*. Thk. Züheyr el Kasım. 3. Baskı. Dımaşk: Darü'r- Risâlet i'l Alemiyye, 2015.
- Ateş, Süleyman. *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*. İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 1989.
- Bikaî, Ebû'l-Hasen Burhânüddîn İbrâhîm b. Ömer b. Hasen. *Nazmü'd-dürer fî tenâsübi'l-âyat ve's-süver*. Beyrut: Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2011.
- Buhari, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî. *el-Câmi'u'l-müsnedü's-şahîhu'l-muhtasar min umûri Resûlillâh şallallahü 'aleyhi ve sellem ve sünenihî ve eyyâmih*. Thk. Muhammed Züheyr bin Nasır. Daru Tuvkun Necat, 2001.
- Câbirî, Muhammed Âbid. *Fehmü'l-Kur'an*. Trc. Muhammed Coşkun. İstanbul: Mana Yayınları, 2013.
- Derveze, Muhammed İzzet b. Abdülhadi b. Derviş. *et-Tefsîrû'l-hadîs: tertibü's-suver hasebü'n-nüzûl*. 3. Baskı. Tunus: Darü'l-Garbi'l-İslami, 2008.
- Doğrul, Ömer Rıza. *Tanrı Buyruğu: Kur'an-ı Kerim'in Tercüme ve Tefsiri*. 4. Baskı. İstanbul: İnkılap ve Aka Kitabevleri, 1980.
- Ebû Hayyân el-Endelüsî, Esirüddin Muhammed b. Yûsuf el-Ceyyânî. *Tefsirü'l-bahri'l-muhît*. Beyrut: Darü'l-Fikr, 2010.
- Elik, Hasan ve Coşkun, Muhammed. *Tevhit Mesajı: Özlü Kur'an Tefsiri*. İstanbul: Fikir Yayıncılık, 2013.
- Esed, Muhammed. *Kur'an Mesajı*. Trc. Cahit Koytak ve Ahmet Ertürk. İstanbul: İşaret Yayınları, 1999.
- Fadlallah, Seyyid Muhammed Hüseyin. *Min vahyi'l-kur'ân*. 2. Baskı. Beyrut: Darü'l-Melak, 1998.
- İbn Atıyye, Ebû Muhammed Abdülhak b. Galib İbn Atıyye el-Endelüsî. *el-Muharrerü'l-vecîz fî tefsîri'l-kitâbi'l-aziz*. Thk. Abdüsselam Abdüssafi Muhammed. Beyrut: Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1993.

- İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ İmâdüddîn İsmâil b. Ömer. *Tefsîru İbn Kesîr*. Beyrut: Risâlet ü'l-Alemiyye, 2010.
- İbn Âşûr, Muhammed Tâhir b. Muhammed b. Muhammed et-Tûnisî. *Tefsîrû't-tahrîr ve't-tenvîr*. Tunus: ed-Darü't-Tunisiyye, 1984.
- Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd Mâtürîdî Semerkandî. *Te'vîlâtü'l-kur'ân*. Thk. Halil İbrâhim Kaçar. Müracaa: Bekir Topaloğlu. İstanbul: Mizan Yayınevi, 2005.
- Mevdûdî. Ebü'l-A'lâ. *Tefhîmu'l Kur'an*. ed. Ali Bulaç. Trc. Kayani, Muhammed Han- Aktaş, Hamdi- Şisman, Nazife- Karaca, Yusuf- Bosnalı- İsmail. İstanbul: İnsan Yayınları, 1986.
- Mukatîl, Ebü'l-Hasen Mukatîl b. Süleymân b. Beşîr. *Tefsîru Mukatîl b. Süleymân*. Thk. Abdullah Mahmud Şehhate. Kahire: el-Hey'etü'l-Misriyyeti'l-Amme li'l-Kitab, 1979.
- Râzî, Ebû Abdillâh Fahrüddîn Muhammed b. Ömer. *Mefâtîhu'l-gayb*. Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1990.
- Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr. *Tefsîrû'l-Celâleyn*. 5. Baskı. Beyrut: Müessesetü'r-Reyyan, 2010.
- Şevkânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî b. Muhammed el-Havlani. *Fethu'l-kadîr: el-câmi' beyne fenneyi'r-rivâye ve'd-dirâye min ilmi't-tefsîr*. Thk. Abdurrahman Umeyra. 2. Baskı. Mansûre: Darü'l-Vefa, 1997.
- Şîrâzî, Nasır Mekârim. *el-Emsâl fî tefsîri kitâbillâhi'l-münzel*. Beyrut: Müessesetü'l-Ba'se, 1992.
- Tabâtabâî, Allame Muhammed Hüseyin b. Muhammed b. Muhammed Hüseyin. *el-Mîzân fî tefsîri'l-kur'ân*. Beyrut: Matbuat'ul Darü'l-Endelüs, 2010.
- Taberî, Ebu Ca'fer İbn Cerîr Muhammed b. Cerîr b. Yezîd. *Câmiü'l-beyân an te'vîli âyi'l-kur'ân*. Beyrut: Daru İbn Hazm, 2002.
- Tabersî, Ebû Alî Emînüddîn Fazl b. Hasan b. Fazl. *Mecmau'l-beyân fî tefsîri'l-kur'ân*. Beyrut: Müessesetü't-Tarihi'l-Arabi, 2008.

Yazır, Elmalılı Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili*. İstanbul: Çelik Şura Yayınları, t. y.

Zemahşerî, Ebü'l-Kasım Carullah Mahmûd b. Ömer b. Muhammed. *el-Keşşâf an haka'iki gavâmizi't-tenzîl ve uyûni'l-ekavîl fî vücûhi't-te'vîl*. Beyrut: Darü'l-Ma'rife, 1947.